

УДК 336.77

Л. О. Добрик,
к. е. н., доцент
А. В. Кононов,

магістр з фінансів і кредиту, Дніпродзержинський державний технічний університет

С. В. Гагіна,

магістр з фінансів і кредиту, Дніпродзержинський державний технічний університет

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ

Розглянуто та проаналізовано теоретичні аспекти споживчого кредитування, досліджено сутність і портфельний ряд продуктів споживчого кредитування в комерційних банках і в небанківських фінансових установах України, визначено основні ризики операцій споживчого кредитування та взаємозв'язок між ними і кредитною політикою банку, сформульовані пропозиції розвитку споживчого кредитування.

In the article and theoretical aspects of consumer credit, the essence and portfolio range of products in consumer lending in commercial banks and non-bank financial institutions in Ukraine, the main risk consumer lending operations and the relationship between them and the bank's credit policy, formulated for the development of consumer conditions lending in the future.

Ключові слова: споживчий кредит, комерційний банк, кредитна політика, відсоткова ставка, торговельна точка, кредитний ризик, ефективність кредитування.

Keywords: consumer credit, commercial bank, credit policy, interest rate, outlet, credit risk, efficiency lending.

ВСТУП

Необхідною умовою стабільного функціонування всієї банківської системи та забезпечення економічного зростання в сучасних умовах є розвиток банківського кредитування. Оскільки в Україні більшість населення не спроможна купувати товари тривалого використання за рахунок власних доходів, а українські банки опинилися в умовах жорсткої конкуренції як з боку іноземних, так і вітчизняних банків, найактуальнішою потребою постає вироблення принципів розширення сфери і вдосконалення механізмів кредитування, в тому числі споживчого.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Аналізу проблем споживчого кредитування приділяється належна увага в економічній літературі. Теоретичну базу дослідження в Україні становлять праці провідних вітчизняних науковців: В. Лагутіна, А. Мороза, М. Пуховкіної, М. Савлука, С. Мочерного та ін. Аналіз опублікованих праць [3, 4, 5, 6] з досліджуваної проблематики дає підстави стверджувати про недостатнє наукове розкриття окремих питань, а саме: теоретичних, методологічних і прикладних основ створення ефективної системи управління споживчим портфелем кредитів банку, використання методів ефективного управління банком, впливу банківських ризиків на стійкість банківських установ.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧ

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні необхідності впровадження банківськими установами України продуктів споживчого кредитування населення України, розкриття діючої практики розвитку банківських продуктів споживчого кредитування, а також пошук напрямків удосконалення розвитку сегменту продуктів споживчого кредитування на основі систематизації існуючих тенденцій розвитку цього сектору банківського кредитування в Україні.

РЕЗУЛЬТАТИ

Сукупність кредитних установ, що можуть вступати у кредитні відносини та надавати кредитні послуги, формує організаційну структуру вітчизняної кредитної системи. Очевидно, що найдинамічніше розвивається така структурна складова кредитної системи, як банківська.

В економічній та законодавчо-нормативній літературі на даний час немає єдиного підходу до визначення сутності споживчого кредиту. Аналіз наукової літератури та нормативних документів банківської практики показує, що основними визначеннями терміну «споживчий кредит» є наступні:

- споживчий кредит – це кредит, який надається фізичним особам на придбання споживчих товарів та послуг і який погашається поступово. Споживчий кредит характеризує відносини, що виникають з приводу фінансування потреб кінцевого споживання[4, с.7]. Суб'єктами споживчого кредитування у якості позичальників виступає населення, у якості кредитора – банки, кредитні спілки, підприємства - виробники, торговельні посередники. Споживчий кредит за формою надання поділяється на прямий (надається безпосередньо банківськими установами) та непрямий (надається через посередників). Споживчі кредити надаються, як правило, на строк до десяти років, але конкретні параметри кредиту залежать від багатьох факторів: об'єкту кредитування, доходів позичальника, вартості товару тощо;

- споживчий кредит – це кредит, який надається тільки в національній грошовій одиниці фізичним особам-резидентам України на придбання споживчих товарів тривалого користування та послуг і повертається в розстрочку, якщо інше не передбачено умовами кредитного договору [7, с.176]. Суб'єктами кредитних відносин виступають фізичні особи (позичальники), а в особі кредитора виступають банки, інші кредитні установи (ломбарди, пункти прокату та інші підприємства та організації). Між банком та населенням може існувати й посередник, наприклад торговельна організація, однак при цьому зміст споживчого кредиту не змінюється;

- споживчий кредит – це кредит, що надається споживачеві на придбання продукції для особистих потреб, які безпосередньо не пов'язані з підприємницькою діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника [1];

- споживчий кредит – це кредит, що спрямовується на задоволення особистих потреб людей, тобто обслуговує сферу особистого споживання. На перший погляд, складається враження, що тільки виробничий кредит відповідає всім закономірностям руху кредиту, оскільки в результаті його використання створюється нова вартість і передумови для повного повернення запозиченої вартості кредитору[2, с.178]. У сфері ж особистого споживання запозичена вартість знищується, "продається" і тому тут не створюються передумови для її зворотного руху як ключової ознаки кредиту.

В аналізованих джерелах автори додатково вказують, що в широкому розумінні - споживчий кредит – це кредит, який надається не тільки фізичним, але і юридичним особам на споживчі цілі, коли юридичні особи опосередковано надають кошти отриманого кредиту своїм працівникам у вигляді централізованого придбання для них квартир, дач, земельних ділянок під садівництво.

Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що «споживчий кредит» – це грошові кошти в національній валюті, які надаються комерційними банками та фінансовими установами, діючими згідно з чинним законодавством України, які отримали ліцензію Національного банку України чи Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України на проведення кредитних операцій банківськими та небанківськими фінансовими установами, - громадянам України на невиробничі потреби під процент у тимчасове користування на умовах забезпечення, повернення, строковості, платності та цільової спрямованості.

Окрім забезпечення соціальних потреб населення, споживчий кредит відіграє значну роль у формуванні платоспроможного попиту населення, який, у свою

чергу, впливає на розвиток економіки країни, полегшуючи процес реалізації продукції, прискорюючи отримання прибутку і доходів державного бюджету. Визначення державою умов надання споживчого кредиту допомагає регулювати грошовий обіг у країні.

Споживче кредитування активно розвивається в нашій країні. Так, 30–50% усіх купівель у торговельних мережах здійснюються у кредит, лідирує серед них побутова та аудіо- і відеотехніка. Найбільш розповсюджена сума купівель у кредит – 300–400 дол. США. Близько 80% усього ринку споживчого кредитування сконцентровано в великих торговельних мережах «Фокстрот», «Ельдорадо» та ін. Так протягом 2012 року кількість банків з числа 50 найбільших, що видають споживчі кредити готівкою, зростає майже втричі – з 18 до 26 установ. Водночас середня сума позики на одну людину в Україні становить приблизно 105 євро, що значно менше від аналогічних показників країн Східної Європи – 790 євро в Польщі, а тим більше Західної Європи – 6 058 євро в Німеччині та 9 603 євро у Великобританії [8].

Банк надає кредити фізичним особам у розмірах, що визначається виходячи з вартості товарів і послуг, які є об'єктом кредитування, в межах вартості майна, майнових прав, які можуть бути передані банку в забезпечення фізичною особою з урахуванням суми її поточних доходів. Фізичні особи погашають кредит шляхом перерахування коштів з особистого вкладу, депозитного рахунку, переказами через пошту та Інтернет або готівкою через каси банківських установ чи приладів самообслуговування в торговельних мережах.

Розміри кредитів, що надаються громадянам України, обмежуються [1]:

- граничними розмірами, встановленими комерційним банком для конкретного виду кредитів;
- платоспроможністю позичальника, його здатністю повністю й у встановлений строк повернути отриманий кредит;
- вартістю заставленого майна та цінних паперів, що можуть бути надані позичальником (іншою особою) для забезпечення повернення кредиту з урахуванням виду застави.

Надання споживчих кредитів здійснюється на підставі кредитних договорів, які укладаються індивідуальними позичальниками з установою банку за місцем проживання, за винятком кредитів на будівництво або купівлю індивідуальних житлових будинків (квартир), які надаються за місцем забудови або знаходження індивідуального житлового будинку (квартири).

В країнах з ринковою економікою споживчий кредит, як зручна та вигідна форма обслуговування населення, грає велику роль в економіці країни. Тому він активно регулюється зі сторони держави. Регулювання здійснюється як на рівні видачі кредиту, так і на рівні його використання і виражається або в заохоченні кредитування кінцевого споживача через процентну ставку, термін кредиту, первинну участь власними коштами в кредитній операції, або шляхом створення більш жорсткого режиму кредитування.

В різних країнах діють різні закони, що регулюють умови кредитування індивідуальних позичальників, однак їх об'єднує спільна мета: заради підвищення рівня життя споживчий кредит повинен бути доступний в необхідному об'ємі.

На сьогоднішній день існує досить широкий спектр банківських продуктів зі споживчого кредитування, як на світовому ринку так і на ринку України. Перспективи роботи банків із населенням в Україні значні, особливо швидкими темпами розвиваються банківські кредитні продукти з використанням новітніх технологій, наприклад таких, як кредитні картки.

Особливістю сучасного розвитку споживчого кредиту є зростання обсягів використання банківських кредитних карток. Згідно даних Незалежної асоціації українських банків, в Україні 41,4 мільйони власників банківських платіжних карток. Українці мають на руках понад 65 мільйонів карт, з яких активними (тобто такими, якими користуються хоча б раз у три місяці) є дещо більше половини – 34, 821 мільйона. Серед карток, що лежать в наших гаманцях, тільки кожна п'ята (6,9 мільйона) – кредитна [8].

Кредитні картки припускають участь трьох сторін – власника картки, банку та торговельної організації. Пластикова картка з виділеними символами, видана банком покупцеві, служить для торговельної організації свідченням того, що банк гарантує відкриття кредиту власнику цієї картки. Картка надається клієнту, якщо стан його депозитних та позичкових операцій з банком задовільний. По кожній картці встановлюється ліміт, який може бути змінено в ту чи іншу сторону в залежності від режиму використання картки її власником. Кредитні картки застосовуються і при сплаті за послуги. Але слід зазначити, що кредитні картки недоцільно застосовувати при купівлі дорогих товарів, так як велика вартість поглинає практично всю величину ліміту картки. Використання кредитних карток поліпшує надання споживчих кредитів. Вони служать знаряддям обігу та скорочують потреби в готівкових коштах.

Найбільшим попитом серед населення користується кредитування на купівлю житла, побутової техніки, меблів, кредити на будівництво нового житла та ремонт. Серед найбільш перспективних напрямків необхідно виділити кредитування туризму, освіти, медичних послуг.

Правове регулювання відносин між споживачами товарів, робіт і послуг та виробниками і продавцями товарів, виконавцями робіт і тим, хто надає послуги, здійснюється на підставі законодавства про захист прав споживачів, що містить сукупність галузевих нормативних правових актів, у яких встановлюються основні права споживачів, визначається механізм реалізації та захисту цих прав, зокрема щодо гарантій, а також встановлюються юридичні наслідки порушення зазначених прав [8].

Споживче кредитування вважається ризиковим, і тому банки свідомо закладають високі ставки за кредитами. Тому тільки окремі види споживчого кредитування можуть похвалитися низькими ставками, якщо мають заставу чи майнового поручителя.

Управління ризиками в споживчому кредитуванні здійснюється шляхом:

- системного виявлення, аналізу, оцінки та контролю ризиків: ліквідності, достатності капіталу, кредитного, процентного, операційного, валютного, ринкового тощо;

- встановлення цільових, критичних та граничних значень ключових показників ризику;
- постійного моніторингу фактичних значень ключових показників ризику;
- застосування адекватних заходів реагування у разі наближення фактичних значень ключових показників ризику до критичних та/або граничних значень;
- інформування керівництва Банку про поточний стан справ у сфері управління ризиками, прогнозні та перспективні оцінки його розвитку.

Комерційні банки вживають ряд заходів, щоб гарантувати погашення споживчих кредитів. Після надання кредиту підрозділ управління ризиками несе відповідальність за управління кредитом, що включає постійний контроль фінансового стану позичальника, дотримання позичальником положень, встановлених кредитним договором, а також надає рекомендації щодо подальшої співпраці з клієнтом.

Контроль кредитів забезпечує виявлення на ранніх етапах ознаки того, що у позичальника виникли фінансові труднощі у погашенні кредиту. Це робиться на ранніх етапах, щоб максимізувати вплив коригувальних дій банку та знизити можливі збитки. Контроль кредитів є критичним на етапі погашення кредиту або у випадку простроченого кредиту, або у випадку недотримання положень договорів про забезпечення або фінансових коефіцієнтів.

Розробляються процедури перевірки якості споживчого кредитного портфелю з тим, щоб забезпечити завчасне виявлення можливих змін в кредитоспроможності контрагентів, включаючи періодичний перегляд розміру забезпечення.

Відповідно до облікової політики, комерційні банки здійснюють присвоєння рейтингів в рамках власного кредитного портфелю. Всі внутрішні категорії ризику визначаються у відповідності до методики присвоєння рейтингів банку. Відповідні рейтинги по розмірам ризику регулярно переглядаються і обновлюються. Це забезпечує можливість фокусування управління існуючими ризиками, а також дозволяє порівнювати розмір кредитного ризику по різним видам діяльності, географічним регіонам і продуктам.

Особливу увагу, в аспекті мінімізації споживчого кредитного ризику, слід приділяти розвитку та удосконаленню співробітництва банків зі страховими компаніями. Ігнорування цього шляху мінімізації кредитного ризику призвело до значних втрат у фінансово-кредитній системі України.

Комерційним банкам також слід більше приділяти уваги питанням оцінки майна, що приймається у заставу. Так більшість проблем, які виникають при реалізації заставленого майна витікають саме з його невірної попередньої оцінки, яка в більшості випадків призводить до того, що витрати по реалізації заставлених цінностей значно перевищують отримані кошти. Для цього можна або створити спеціальний відділ, працівники якого б займалися вирішенням зазначеної проблеми, або налагодити співробітництво зі спеціалізованими товариствами з оцінки майна та агентствами нерухомості.

ВИСНОВКИ

На основі узагальнень розробок провідних фахівців у сфері споживчого кредитування категоріальний зміст «споживчого кредиту» можна визначити наступним чином: «Споживчий кредит - це невиробничий кредит, тобто не призначений для отримання додаткового прибутку, який надається для задоволення споживчих потреб населення (кредит фізичній особі) чи найманих працівників (кредит юридичній особі), під процент у тимчасове користування на умовах забезпечення, повернення, строковості, платності та цільової спрямованості та сплачується за рахунок джерел, не пов'язаних з експлуатацією об'єкта кредитування».

Для підвищення ефективності споживчого кредитування в Україні, слід вирішити наступні завдання:

- використовувати комплексні методики оцінки кредитоспроможності позичальника - фізичної особи (це знизить привабливість деяких кредитних програм, проте зменшить кредитний ризик);

- створити та забезпечити функціонування загальнодержавного бюро кредитних історій;
- створити регіональні рейтингові агентства, які б концентрували інформацію про всіх потенційних позичальників;
- банкам сформувати резерви у необхідних обсягах для покриття ризиків проблемної заборгованості;
- використовувати в усіх банківських установах колегіального методу авторизації кредиту, який забезпечує більш детальний контроль за наданням кредитів;
- використовувати заставу, як найефективніший вид забезпечення і спосіб мінімізації кредитного ризику;
- приділяти достатню увагу питанням попередньої оцінки майна, що приймається у заставу, для чого необхідно розглядати можливість створення спеціальних відділів та налагодження співробітництва зі спеціалізованими товариствами з оцінки майна та агентствами нерухомості.

Список використаних джерел:

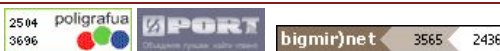
1. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 № 2121-III [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>;

2. Банківські операції: Підручник / А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна та ін.; За заг. ред. А. М. Мороза. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2008. –

608 с.

3. Білоусова С.Ю. Споживче кредитування в Україні: аналіз та перспективи розвитку в умовах кризи // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. – 2009. - № 4. – С. 97-104.
4. Івченко М. Споживче кредитування та перспективи його розвитку в Україні // Економічна правда, № 2, 2010р. – С. 6-8.
5. Кириченко О., Патерікіна Л. Управління ризиками у сфері банківського споживчого кредитування // Банківська справа. – 2008. – № 6. – С. 15–27.;
6. Ларионова И.В. Управление активами и пассивами в коммерческом банке. – М.:Издательство «Консалтбанкир», 2007. – 272 с.
7. Мочерний С. В. Банківська система України / С. В. Мочерний, Л. С. Тришак. – Львів : Тріада плюс, 2004. – 304 с.;
8. <http://www.bank.gov.ua> - Офіційний сайт НБУ

Стаття надійшла до редакції 30.01.2013 р.

ТОВ "ДКС Центр"